

BODOR ATTILA

A ma és a holnap teológiai képzése A teológiai karok helye és szerepe napjainkban*

Abstract: The world has changed in many aspects in recent decades, and this has impacted on high education too. Theological faculties as parts of tertiary education need to face new challenges created by the post-modern society. The present study addresses this issue by presenting both the major challenges and the possible solutions of how to overcome them. In my view, the challenges faced by theological faculties are basically three: the relationship between theology and sciences, the place of theology as a discipline at the universities, and the role of theology in pastoral work. It will be argued that to answer the challenges posed by the changing world, theological education should be interdisciplinary, contextual, and authentic. In other terms, it should engage in dialogue with other disciplines and society while remaining faithful to its historical roots.

Keywords: theological education, science, high education, society, pastoral work, interdisciplinarity, contextuality, authenticity

I. Bevezetés

Milyen a jó teológiai képzés? Milyen tantárgyakra szükséges hangsúlyt fektetni? Kinek kell teológiát tanulnia, és ha valaki tanulja, akkor mit kezd vele a munkapiacra? A hagyományos teológiai képzésnek van-e helye az egyre jobban fejlődő egyetem világában, és ha igen, hol? Mi lesz a teológiai képzés jövője, ha egyáltalán lesz?

Ezek a kérdések nem csupán vészjósló sopánkodások, hanem konkrét megoldásra váró problémák az egyház és a társadalom életében.¹ Ezt jelzi az egyre bővülő szakirodalom,

* Jelen tanulmány a BBTE Római Katolikus Teológia Karán tartott évnnyitó előadás (2019.09.30) írott és átdolgozott változata.

¹ Amikor egyházzal és teológiaoktatásról beszélek, akkor elsősorban a római katolikus egyházra, illetve a római katolikus teológiai képzésre gondolok.

amely az utóbbi években a téma kapcsán megjelent.² De nemcsak a konferenciázní vágyó professzorok keresik a fentebbi kérdésekre a választ, hanem maga az Egyházi Tanítóhivatal is. 2012-ben a Hittani Kongregáció keretén belül működő Nemzetközi Teológiai Bizottság többoldalas dokumentumot adott ki a téma kapcsán, amely, habár legtöbbször az elvek szintjén marad, több érdekes gondolatot is felvet.³

Az imént felvázolt kérdések hazai recepciója ezzel szemben teljesen gyerekcipőben jár. A teológiai képzés aktuális helyzetének és jövőbeli perspektíváinak a vizsgálata legtöbbször a paphiány mélabús felismerésében merül ki, amelyet esetleg „a világiakkal is kellene kezdeni valamit” korollárium követ. Jó példa erre a Gyulafehérvári Főegyházmegeye 2001-es Zsinati könyve, amely a következő három témát teljesen külön tárgyalja, elenyésző figyelmet szentelve a teológiai képzés hogyanjára: „Jelenlét a társadalomban”; „Hivatásgondozás és papképzés”; „Világi hívek a harmadik évezred küszöbén”.⁴ Azonban ha jobban

Azonban a problémafelvetés és a megoldási javaslatok más felekezetek teológiaoktatására is igazak lehetnek.

² Lásd például: DAVID H. KELSEY, *Theology in the University: Once More with Feeling*, in *Modern Theology* 25 (2009), 315–332; DAVID F. FORD, *The Future of Christian Theology* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2011); MARTHA E. STORTZ, *Re-imagining Theological Education for the Twenty-First Century: “What Does Theological Ed Have to Do with Higher Ed?”*, in *Dialog: A Journal of Theology* 50 (2011), 373–379; JENS SCHRÖTER (szerk.), *Die Rolle der Theologie in Universität, Gesellschaft und Kirche* (VWGTh 37; Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2012); GAVIN D’COSTA, *Theology in the Public Square: Church, Academy and Nation* (Oxford: Blackwell Publishing, 2017).

³ Magyarul lásd: NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* (Római Dokumentumok 38; Budapest: Szent István Társulat, 2013). A dokumentum értelmezéséhez több tanulmány is megjelent a nemzetközi teológiai irodalomban. Lásd például: THOMAS SÖDING (szerk.), *Die Rolle der Theologie in der Kirche: Die Debatte über das Dokument der Theologenkommission* (Quaestiones Disputatae 268; Freiburg im Breisgau: Herder, 2015).

⁴ Vö. GYULAFEHÉRVÁRI FŐEGYHÁZMEGEYE, *Zsinati könyv* (Kolozsvár: Gloria

megfontoljuk a kérdést, akkor láthatjuk, hogy ezek a problémák szinte elválaszthatatlanok egymástól és mind egy tőről fakadnak: milyennek kell lennie a ma társadalmában a „*theo-logia*”-nak, vagyis az „Istenről szóló beszédnek”? Hiszen hogyan lehet jelen az egyház a társadalomban, ha a teológia nincs jelen a tudományok „univerzitásán”, azaz az egyetemen? Hogyan lehetséges a megfelelő lelkipásztori után- és továbbképzés, ha nem világos a teológiai képzés célkitűzése? Hogyan legyen közös munka a világiakkal, ha nincs egységes teológiai elgondolás?

Ezek az egyszerű kérdések azonnal megvilágítják, hogy miért is szükségszerű a gyakorlati kihívások közepette a problémák mélyén meghúzódó ideológiai és elméleti összefüggések vizsgálata. Ez a rövid tanulmány ehhez szeretne néhány támpontot adni. Az írás két részre tagolódik: először a teológiai képzés jelen helyzetének a problémáit fogom röviden felvázolni, majd azokat a fontos szempontokat taglalom, amelyek a „holnap” teológiai képzéséhez elengedhetetlennek tűnek.⁵

Fontos már az elején leszögezni, hogy jelen tanulmány kizárólag elméleti síkon közelíti meg a problémát. Ennélfogva azokra az általános szempontokra helyezem a hangsúlyt, amelyek nem korlátozódnak egyik konkrét teológiai karra sem. Mindazonáltal az itt bemutatott elméleti megfontolások a hazai teológiai karok diákjai, tanárai és vezetői számára is iránymutatók lehetnek.

nyomda, 2001), 90–98, 137–148, 164–172.

⁵ Az itt bemutatott problémákat és megoldási javaslatokat vö. JACO BEYERS, *Theology and Higher Education: The Place of a Faculty of Theology at a South African University*, in *HTS Theologiese Studies/Theological Studies* 72/4 (2016), a3450.

II. A teológiai képzés jelen kihívásai

A teológiai képzés mind nemzetközi, mind pedig hazai szinten számos problémával küszködik. A legtöbb probléma abból adódik, hogy a teológia nem talál megfelelő válaszokat a jelen kor kihívásaira. A következőkben három kihívást tárgyalok.

1. Teológia *versus* tudomány

A világ nagy változáson megy keresztül. Ezzel a kijelentéssel, azt hiszem, senkinek sem mondom újat, azonban azt sokszor elfeledjük, hogy a világban végbemenő gyors változás különös hatással van az egyetemi oktatásra, beleértve a teológiai képzést is. Thomas S. Kuhn tudománytörténész és filozófus már 1962-ben kifejtette,⁶ hogy a tudomány nemcsak változásokat eredményez, hanem maga is változásokon megy keresztül. Időszakos „paradigmaváltásokról” beszél, amelyek során a tudományos érdeklődés hirtelen átalakul, és ennek megfelelően megváltozik a világról kialakított nézetünk is.⁷

Már az is egyre világosabban látszik, hogy a világ és a társadalom napjainkban egy kuhn-i értelemben vett paradigmaváltáson megy keresztül. Sokan ezt az új paradigmát „posztmodernnek” nevezik,⁸ de vannak, akik inkább szekularizmusról vagy poszt-szekularizmusról beszélnek.⁹ Jelen téma szempontjából azonban

⁶ THOMAS S. KUHN, *The Structure of Scientific Revolution* (Chicago, IL: The University of Chicago Press, 1962, 1970, 1996); magyar fordításban: *A tudományos forradalmak szerkezete* (Budapest: Osiris, 2000).

⁷ Vö. KUHN, *The Structure of Scientific Revolution*, 111–135.

⁸ A posztmodern gondolkodásról magyarul lásd: JÜRGEN HABERMAS – JEAN-FRANÇOIS LYOTARD – RICHARD RORTY, *A posztmodern állapot* (Budapest: Századvég kiadó, 1993).

⁹ A poszt-szekularizmusról röviden lásd: GREGOR MCLENNAN, *The Postsecular Turn*, in *Theory, Culture & Society* 27/4 (2010), 3–20.

nem is annyira a paradigmaváltás nevének a meghatározása a fontos, hanem inkább az a tény, hogy a világban végbemenő változások az egyházra és a vallásos gondolkodásra is kihatással vannak.¹⁰

A tudományos és társadalmi paradigmaváltás azonban nemcsak az egyházat állítja kihívások elé, hanem a teológiát mint tudományt is. A teológiának a tudományokhoz való viszonya napjainkban egészen új problémákat vet fel. Most már nem annyira az egzakt természettudományok és az absztraktabb szellemtudományok szembeállításáról van szó, hiszen láthatjuk, hogy ez utóbbiak is a tudomány egészének szerves és elismert részévé váltak. Az utóbbi években inkább egy nézőpontbeli különbség nehezíti a teológia tudományos integrációját. Mike King szerint a posztmodern vagy posztszekuláris „pesszimista” és a keresztény „optimista” igazságfogalmak szembeállása okozza a legnagyobb nehézséget.¹¹ Míg a teológia az egyetlen, nagybetűs Igazság keresését és tudományos kifejtését tűzi ki célul, addig napjaink posztmodern szemlélete az ilyen jellegű, örök érvényű igazságot elérhetetlennek tartja. Ez nem is meglepő, ha arra gondolunk, hogy napjainkra már a legbiztosabb tudományos rendszerek is megdőltek, vagy legalábbis elveszítették kizárólagos érvényüket.

A teológia erre a tudományos paradigmaváltásra különböző módon reagál. A két szélsőség a fundamentalizmus és a relativizmus. Míg a fundamentalista teológia homok-

¹⁰ A probléma részletesebb megvilágítását magyar nyelven lásd itt: DIÓSI DÁVID, *Egyház és posztmodern: Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama* (Budapest–Köszvár: Szent István Társulat – Verbum, 2012); *Egyházam a posztmodernben: A dialógus-, „kényszer” ideje* (Budapest: Vigilia kiadó, 2014); ANDRÁS ISTVÁN, *Naplemente? (A modern kor metamorfózisa vagyis a posztmodern)*, in *Studia Theologica Transsylvaniensia* 17 (2014), 7–22.

¹¹ Vö. MIKE KING, *Postsecularism: The Hidden Challenge of Extremism* (Cambridge: James Clark & Co, 2009), 202.

ba dugja a fejét és a megkérdőjelezett vagy tudományosan megcáfolt „igazságok” igaz voltát bizonygatja, addig a relativizmus teológiája már-már megszűnik teológiának lenni. Az eredmény mind a két esetben hasonló. A fundamentalizmus azáltal, hogy elzárkózik a tudományos párbeszédétől, elszakítja a teológiát az életterétől. Elfeledkezik arról, hogy a teológia alapja épp a párbeszéd a kinyilatkoztatott valóság és az emberi megismerés aktuális formái között.¹² A relativizmus, habár nyitott a tudományos felismerésekre, mégis sikertelen próbálkozás a teológia felvirágoztatása szempontjából, mert megfeledkezik a teológia sajátosságairól. Így a relativista teológia rövid idő alatt feloldódik valamelyik tudomány olvasztótégelyében, és nem lesz más, mint tudománytörténeti érdekesség, önálló kérdések és önálló válaszok nélkül.

2. Teológia versus felsőoktatás

A következő nehézség sokkal gyakorlatibb jellegű. Manapság sokan a teológia tanítását a papnevelő intézetek zárt falai mögött képzelik el, azonban ez a felfogás viszonylag új keletű és bevezetésekor is inkább szükségyszerű kivételt jelentett, mint általános újítást. Ahol lehetőség volt rá, a teológiát mindig az egyetemek keretén belül tanították.¹³ Egyszerűen úgy is mondhatnánk, hogy egyetem nélkül nincs teológia. Azonban vajon ez fordítva is igaz? Az egyetemeknek is szükségük van a teológiai karokra?

¹² Például az evangéliumok is így születtek. Vö. JEAN-NOËL ALLETI, *The Birth of the Gospels As Biographies: With Analyses of Two Challenging Pericopae* (Analecta Biblica 10; Róma: GBP, 2017), amely bemutatja, hogy az evangélisták hogyan használták fel az ókori műfajokat Jézus életének a bemutatására.

¹³ Vö. GERHARD SCHNEIDER, *Auslaufmodell Priesterseminar? Neue Konzepte für eine alte Institution* (Freiburg im Breisgau: Herder, 2016), 46–64, amely részletesen bemutatja a szemináriumok kialakulásának a történetét.

Erre a kérdésre nagyon sokáig egyértelmű igen volt a válasz. A modern egyetemek története ugyanis elválaszthatatlanul egybefonódik a teológia tanításával.¹⁴ A teológiának az egyetemhez való viszonya azonban mára nagyban megváltozott. Nicholas Woltersdorff négy okot említ, amelyek miatt az egyetemek egyre inkább megválnak a teológia karoktól:¹⁵

1. Az egyetemek olyan oktatásra törekednek, amelyek nem zárnak ki senkit. Olyan „univerzális” tudás átadásán fáradoznak, amely egy meghatározott hagyományon alapul és egy meghatározott diákrétegnek szól, mint a teológia.

2. Az egyetemeknek (főként az állami fenntartásúaknak) minden vallás számára nyitottnak kell lenniük. Így főként a multikulturális államokban egyre nehezebb a különböző vallások felsőfokú oktatásának eleget tenni. Ezért a teológiai karokat egyre inkább felváltják a vallástudományi karok, ahol minden vallás (nem csak felekezet!) képviseltetheti magát. Ezáltal azonban a teológia mint tudomány eltűnik.

3. Gyakran felvetődik a tudományok hierarchiájának a kérdése. Míg ez a kérdés a középkorban a teológia javára dőlt el, addig mára a természettudományok élveznek abszolút előnyt. Velük szemben a teológia, sok más klasszikus humán tudománnyal együtt, sokszor a felsőoktatás „peremvidékére” kerül, míg egyszer csak el nem tűnik.

¹⁴ Az európai egyetemek történeti fejlődésének részletes bemutatását lásd itt: HILDE DE RIDDER-SYMOENS (szerk.), *A History of the Universities in Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

¹⁵ Vö. NICHOLAS WOLTERSdorFF, *Die Mühsal der Theologie in der modernen Universität*, in CARMEN KRIEG, THOMAS KUCHARZ és MIROSLAV VOLF (szerk.), *Die Theologie auf dem Weg in das dritte Jahrtausend: Festschrift für Jürgen Moltmann zum 70. Geburtstag* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1996), 35–46.

4. A legtöbb egyetem arra törekszik, hogy a társadalom által támasztott igényeket kielégítse, és olyan szakokat hozzon létre, amelyek tükrözik a munkaerőpiac elvárásait. A teológia ebben az összefüggésben „megtúrt szakká” válik, amelynek bármikor búcsút lehet inteni.

Világos, hogy ezek a jelenségek különböző mértékben és különböző formában jelennek meg a világ egyetemlein. Ahol a keresztények száma jelentős és a szekularizáció még nem jelent meg teljes valójában, ott a fentebbi problémák még fényévnyi távolságra vannak, vagy legalábbis ez a látszat. Sok országban azonban ezek a folyamatok már a hétköznapiak részét képezik.

3. Teológia versus pasztoráció

Mire jó a teológia az egyház életében? Talán ez a kérdés, amely fölött leginkább elsiklik a figyelmünk, habár ez a legfontosabb. Az egyház mindennapi élete és a teológiai képzés sok esetben két párhuzamos valóságot jelent. Egyik oldalon ott vannak az egyházmegyék és a plébániák hétköznapijai a maguk ügyes-bajos dolgaival, amelyek főképp gyakorlati jellegűek. Másik oldalon pedig ott van a teológia a maga elméleteivel, amely egyre inkább próbál felzárkózni a fentebb ismertetett tudományos és intézményes kihívásokhoz. A két valóság között pedig sokszor szinte lehetetlen az átjárás, és így egyház és teológia nem partnerek, hanem külön álló „világok”, rosszabb esetben vetélytársak lesznek.

Ez a szembenállás a pasztoráció „de-teologizálásában” nyilvánul meg a legszembetűnőbben. Lelkipásztorok, illetve lelkipásztori kisegítők számára egyre több olyan képzés indul, amelyek minden teológiai alapot nélkülöznek, vagy annak csak valami halvány illúzióját keltik. Ezzel egy tudathasadásos állapot

áll elő, amely azt sugallja, hogy a teológiai képzés csak a diploma megszerzéséhez szükséges, míg a különféle „gyorstalpaló kurzusok” a mindennapokban alkalmazható, igazi pasztorális tudás feltételei. Ez a helyzet azonban számos veszélyt rejt magában. Ha a szentírási és teológiai alapok helyét valami más veszi át (pl. pszichológia, közösségépítés, lelkeségi mozgalom stb.), akkor félok, hogy olyan egymással párhuzamos pasztorációs felfogások látnak napvilágot, amelyek egymástól is lassan eltávolodnak. Kétségtelen, hogy a krisztusi egyház fejlődéséhez elengedhetetlen a helyesen értelmezett Szentírás és az évezredek teológiai gondolkodás összekötő ereje.¹⁶

A kialakult helyzetért azonban nem csak a teológiát mellőző pasztorációs törekvések vonhatók felelősségre. Nemcsak a pasztoráció távolodott el a teológiától, hanem a teológia is megfeledkezett a konkrét egyházi szükségletekről. Mind a szentírástudomány, mind pedig a teológia sokszor olyan kérdéseket próbál megválaszolni, amelyek teljesen érdektelenek nemcsak a hívek, hanem a lelkipásztorok számára is.¹⁷ A teológia és a pasztoráció között tátongó úrt a pasztorálteológiának kellene áthidalnia.¹⁸

¹⁶ Erre figyelmeztet a II. Vatikáni Zsinat is. Vö. *Dei Verbum*, 21: „A Szentírásnak kell tehát táplálnia és irányítania az egész egyházi igehirdetést és magát a keresztény vallást is”; *Dei Verbum*, 24: „A szent teológia a Szent Hagymánnyal együtt Isten írott igéjére mint örök alapra támaszkodik, belőle meríti rendíthetetlen erejét, és belőle újul meg állandóan, miközben a hit fényénél kutatja a Krisztus misztériumában rejlő teljes igazságot... A Szentírás szavából táplálkozik és virágzik az ige szolgálata is, tudniillik a lelkipásztori prédikáció, a katekézis s minden keresztény tanítás, amelyben előkelő hely illeti meg a liturgiában elhangzó homíliát”.

¹⁷ Ezzel szemben a NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*, 58. pontja egyértelműen mást vár el a teológiától: „A katolikus teológia egyik kritériuma, hogy állandó párbeszédben kell állnia a világgal. Az isteni kinyilatkoztatásból származó fény által megvilágítva segítenie kell az Egyházat, hogy az idők jeleit olvassa, és hogy hasznot húzzon belőlük saját életére és küldetésére vonatkozóan”.

¹⁸ A pasztorálteológia szerepéről lásd: RAINER BUCHER, *Theologie im Ri-*

Azonban ez csak nagyon ritkán valósul meg, mivel a pasztorál-teológia időközben egy újabb teológiai tárgygyá nőtte ki magát, amely csak gyarapítja az egymástól egyre inkább függetlenedő teológiai diszciplínák sorát. Mindezek eredményeképp a teológiai képzés egy olyan önmaga körül forgó intézménnyé vált, amely értelemszerűen teret nyit a fent említett „teológiamentes” kurzusoknak és az ebből következő jó szándékú, de sokszor szétmorzsolódó pasztorális törekvéseknek.

III. A teológiai képzés jövője

A fent bemutatott problémák olyannyira összetettek, és a konkrét megjelenési formájuk is annyira eltérő, hogy nehéz bármilyen egységes megoldási javaslattal előállni. Mindazonáltal a teológia jövője egyáltalán nem tűnik kilátástalannak. Már sok olyan előremutató javaslat létezik, amelyek – meglátásom szerint – képesek átvezetni a teológiát korunk „paradigmaváltásán”. A következőkben három ilyen javaslatot fogok bemutatni.

1. Interdiszciplináris teológia

Mind a tudományok között, mind pedig a felsőoktatásban (vö. II. 1. és II. 2. rész) a teológia legnagyobb problémája az elszigetelődés. Olyannyira hangsúlyozzuk a teológia különleges helyét és szerepét, hogy közben inkább lesz „különc”, mint „különleges” vagy „önálló” tudomány. Éppen ezért a teológiának képesnek kell lennie a párbeszédre a többi tudománnyal, a teológiai karoknak pedig a kutatásaikat a többi karral karöltve kell végezniük.

siko der Gegenwart: Studien zur kenotischen Existenz der Pastoraltheologie zwischen Universität, Kirche und Gesellschaft (Praktische Theologie heute 105; Stuttgart: Kohlhammer, 2009).

Ez a nyitottság azonban semmiképpen sem jelent tudományos relativizmust. Nem arról van szó ugyanis, hogy a teológia egy lesz a humán tudományok közül, és a különböző teológiai diszciplínák feloldódnak valamelyik közel álló tudományágban, míg végül a teológia megszűnik „Istenről szóló beszédnek” lenni. Az interdiszciplinaritás lényege, hogy az egyik tudomány gazdagítja a másikat, anélkül, hogy ez a tudományok önállóságának a rovására menne. Íme néhány érdekes példa a szentírástudomány háza tájáról.

A Pentateuchus-kutatás és a történeti-kritikai módszer számos úttörője klasszikafileológus vagy orientalista volt, és ezeket a tudományokat ötvözve értek el kimagasló eredményeket. Ilyen például Alexander Geddes (1737–1803), Johann Gottfried Eichhorn (1752–1824), Karl David Ilgen (1763–1834) vagy Julius Wellhausen (1844–1918). Ezeknek a tudományoknak a kapcsolata nagyon régre nyúlik vissza. Maren R. Niehoff részletes monográfiában mutatja be, hogy az ókori Alexandriában a homéroszi eposzok értelmezése hogyan befolyásolta a zsidóság szentírás-értelmezését (pl. Alexandriai Philónt).¹⁹ Továbbá maga a Homérosz-kutatás is hatással volt a modern szentírástudományra, és fordítva. Geddes például nem csak a Pentateuchus-töredékelmélet első kidolgozója volt, hanem a homéroszi művek egyik jelentős angol fordítója (1792-ben adták ki) is. Ilgen pedig nemcsak a Pentateuchus-forráselmélet úttörőjeként vált ismertté, hanem a homéroszi himnuszok jeles kutatójaként is.

De az interdiszciplinaritás napjaink szentírástudományában is fontos helyet foglal el. Fontos hangsúlyozni, hogy ez nemcsak

¹⁹ Vö. MAREN R. NIEHOFF, *Jewish Exegesis and Homeric Scholarship in Alexandria* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

a protestáns, hanem a katolikus exegézisre is igaz. Erre példa a *Catholic Biblical Quarterly* (CBQ) 2018-as, ünnepi (80.) száma, amelyben a főszerkesztő, Leslie J. Hoppe OFM így ír:

„A CBQ szerkesztőbizottsága úgy döntött, hogy a folyóirat évfordulóját olyan cikkek közlésével teszi különlegessé, amelyeknek a módszerei új lehetőségeket nyújtanak a bibliai szövegek megértéséhez és megközelítéséhez. Az ebben a számban megjelenő cikkek a gender, az erőltetett migráció, a trauma és a rabszolgaság kérdésével foglalkoznak. Ezek a (a tanulmányok) a társadalomtudományokból, gendertudományokból és az idegtudományból (*neuroscience*) vett módszereket alkalmazzák.”²⁰

Ennek megfelelően a következő című tanulmányokkal találkozunk: „*Ha csak ebben az országban maradtok*”: *Migráció mellett való döntés és Jeremiás, mint aki vallási okok miatt nem mozdul*”;²¹ *Részegeskedés, tetoválások és mocskos alsónemű: Jeremiás mint a modern férfiasság metaforája*;²² *Fájdalom és veszély: Kellemetlen mondások és a Példabeszédek könyvének szerkezete*;²³ *A Lélek brókeri munkája a Római levél 8-ban*.²⁴

Ezek a tanulmányok az új módszerek alkalmazásával azonban nemcsak a szentírástudományt és tágabb értelemben a teológiát gazdagítják, hanem új szempontokkal gazdagítják az említett tudományokat is.

A Szentírás ugyanis nemcsak a kinyilatkoztatott Ige vég-

²⁰ Saját fordítás. Az eredetit lásd itt: LESLIE J. HOPPE, *Introducing the Issue*, in CBQ 80 (2018), 579.

²¹ ERIC M. TRINKA, “*If You Will Only Remain in This Land*”: *Migration Decision Making and Jeremiah as a Religiously Motivated Nonmover*, in CBQ 80 (2018), 580–596.

²² CORRINE L. CARVALHO, *Drunkness, Tattoos, and Dirty Underwear: Jeremiah as a Modern Masculine Metaphor*, in CBQ 80 (2018), 597–618.

²³ RYAN O'DOWD, *Pain and Danger: Unpleasant Sayings and the Structure of Proverbs*, in CBQ 80 (2018), 619–635.

²⁴ MARCIN KOWALSKI, *The Brokerage of the Spirit in Romans 8*, in CBQ 80 (2018), 636–654.

telen gazdagságának a tárháza, hanem több ezer év emberi tapasztalatának és sorsának irodalmi lecsapódása, valóságos kultúrkinccs is.²⁵ Olyan kincstár, amely sok más tudományt képes gazdagítani. A nyelvészet, a történelem, a régészet, az említett társadalomtudományok mind-mind gazdagodhatnak a szentírástudomány révén. Vegyük például a migráció kérdését. Ha elszakadunk az ideológiai megkötöttségektől és társadalomtudományi szempontból vizsgáljuk a kérdést (ami nem is annyira ritka jelenség),²⁶ akkor a Biblia jelentősége azonnal felértékelődik. Ha figyelmesen olvassuk a Szentírást, különösen az Ószövetséget, akkor számos népvándorlásnak lehetünk a tanúi. Mai szóhasználattal élve, találkozhatunk itt gazdasági migránsokkal (lásd pl. az egyiptomi József testvéreinek a történetét, Ter 42–43), de háborús menekültekkel is (lásd pl. Jer 43). A több évezred tapasztalatát magukba sűrítő történetek nemcsak a népvándorlások dinamikáját világítják meg, hanem a mai népvándorlások kapcsán született jogi megoldások elé is tükröt tarthatnak.

Az interdiszciplinaritás azonban nem csak a szentírástudományra érvényes. A fentebbi példák csupán azért pontosítottak erre a tudományágra, mert ez áll hozzám közelebb.

²⁵ Ezt a II. Vatikáni Zsinat *Dei verbum* kezdetű dogmatikus konstitúciója is kiemeli: „Mivel pedig Isten a Szentírásban emberek által emberi módon beszélt, a Szentírás magyarázójának, hogy megláthassa, mit akart velünk közölni Isten, figyelmesen meg kell vizsgálnia, hogy a szent írók mit akartak mondani, és szavaik által mit akart kinyilatkoztatni Isten... A magyarázónak tehát azt az értelmet kell keresnie, melyet a szent szerző az adott körülmények között a maga korának és kultúrájának megfelelően, az akkori irodalmi műfajok segítségével akart kifejezni és fejezett ki” (12. pont).

²⁶ Napjainkban már számos tudományos folyóirat és egyetemi központ foglalkozik ezzel a témával ilyen megközelítésben. Lásd például az Oxford University Press által kiadott *Migration Studies* című folyóiratot vagy a University of London (SOAS) keretén belül működő *The Centre for Migration and Diaspora Studies* kutatóközpont munkásságát.

Azonban a többi teológiai diszciplína számára is fontos az interdiszciplinaritás. Csupán a felsorolás szintjén íme két példa, ahol az interdiszciplinaritás révén érdekes felfedezésekre juthatunk. A teológia például segíthet számos zenemű interpretációjánál. Ez nem csupán a vallásos, gregorián zene esetében igaz, de az ismert klasszikus művek (pl. Mozart *Requiemje*) is egészen új megvilágításba kerülhetnek, ha felfedezzük, hogy miként fonódik össze és hogyan egészíti ki egymást a zene és a közvetíteni kívánt teológiai tartalom.²⁷ De akár ennél merészebb példát is hozhatunk. Ludwig Neidhart 2005-ben a végtelen fogalmát a matematika és a teológia szemszögéből vette górcső alá, bemutatva, hogy a teológia még a modern természettudományokkal is gyümölcsöző párbeszédet folytathat.²⁸

A példák sora szinte kimeríthetetlen, hiszen az interdiszciplinaritás egyre inkább utat tör a teológia tudományában is. Azonban a fentebbi példák elégségesek annak szemléltetésére, hogy az interdiszciplinaritás mind a teológiát, mind pedig a többi tudományt gazdagítja. Ilyen téren a világ nagy egyetemei már konkrét lépéseket is tettek. A Cambridge-i Egyetem (University of Cambridge) teológiai kara (Faculty of Divinity) például külön kutatóközpontot hozott létre a teológiai interdiszciplinaritás tanulmányozására, és jelenleg (2019-ben) öt projekten dolgoznak.²⁹ Mindez arra enged következtetni, hogy a jövőben

²⁷ Vö. például BAKÓ LÁSZLÓ, *La Tuba mirum del Requiem di Mozart (KV 626) e il suono sparso*, in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai: Theologia Catholica Latina* 62 (2017), 38–51.

²⁸ Az Augsburgi Egyetemen megvédett doktori disszertáció két évvel később jelent meg, lásd: LUDWIG NEIDHART, *Unendlichkeit im Schnittpunkt von Mathematik und Theologie* (Göttingen: Cuvillier Verlag, 2007).

²⁹ A kutatási projektek a következők: Cambridge Forum for Jewish Studies, Cambridge Late Antiquity Network, Locating Religion Research Group, Templeton World Charity Foundation Fellowships in Theology, Philosophy of Religion, and the Sciences, *The Book and the Sword*. További információk:

még nagyobb hangsúlyt kap az interdiszciplinaritás a teológiai oktatásban. Az előző részben bemutatott problémák fényében mindez szükségessé is válik, hiszen úgy tűnik, hogy az interdiszciplinaritás képes áthidalni a teológia és a tudományok (vö. II. 1. rész), illetve a teológiai karok és a modern egyetemi képzés (vö. II. 2. rész) között fennálló ellentéteket.

2. Kontextuális teológia

Amint fentebb már részletesen taglaltam, a teológiaoktatás társadalmi szerepe egyre kisebb lesz, és így lassan a felsőoktatás peremvidékére kerül (vö. II. 2. rész). A problémát nehezíti, hogy a teológia még az egyház mindennapjaiban is egyre inkább a háttérbe szorul, ami gyakorlatilag a pasztoráció „de-teologizálásában” mutatkozik meg (vö. II. 3. rész). Hogyan kell reagálnia erre a helyzetre a teológiaoktatásnak? A válasz ebben az esetben is a párbeszédben rejlik. A teológiaoktatásnak nem szabad csupán önmaga körül forognia, hanem nyitottnak kell lennie a társadalom és az egyház gyakorlati problémáira, azaz a körülötte lévő miliőre vagy „kontextusra”. A kontextuális teológia kifejezés ezt a fajta nyitottságot hangsúlyozza. Ahhoz, hogy a teológia megőrizze a fontosságát mind a társadalom, mind pedig a pasztoráció számára, „környezettudatosabbnak”, mondhatni „kontextuálisnak” kell lennie.³⁰

A kontextuális teológia képviselői a teológiaoktatás „társadalmi szerepvállalását” szorgalmazzák. Véleményük szerint a teológia nem zárkózhat az egyetemek ódon falai közé, valami megközelíthetetlen tudományosságot színelve, hanem ki kell lépnie innen és szembesülnie kell a társadalom és a pasztorá-

<https://www.divinity.cam.ac.uk/researchareas/projectsandclusters/interdisciplinary-research> (2019.10.24).

³⁰ Vö. BEYERS, *Theology and Higher Education*, 6–7.

ció aktuális problémáival is. Ezt az igényt egyre többen kezdik hangoztatni, különösen a harmadik világban, ahol az elméleti teologizálásnak nincsen akkora történelmi hagyománya. Példaként álljon itt Tinyiko S. Maluleke dél-afrikai teológus két írása, amelyek a következő provokatív címet viselik: *A HIV/AIDS kihívása a teológiaoktatás számára Afrikában: Egy HIV/AIDS érzékeny oktatási program felé*,³¹ és „*A teológiai oktatás elafrikaisodása: A teológiaoktatás képessé tesz segíteni a nővéreden?*”.³² Amint a címekből érzékelhetjük, mindkét cikk a teológiaoktatás gyakorlati hasznát keresi, és arra próbál választ adni, hogy a teológia adott korban és adott helyen hogyan szolgálhatja a társadalmat. Amennyiben az ilyen és ehhez hasonló vállalkozások sikerrel járnak, biztosak lehetünk abban, hogy megszűnik a teológia egyre fokozódó marginalizálódása. Mind a társadalom, mind pedig a pasztorációban dolgozók rájönnek, hogy a teológia nem valami elvont valóság, hanem a miénk.

Lassan rá kell jönnünk, hogy nem lehet valamilyen ember és idő feletti teológiát alkotni, hiszen ez teljesen ellentmond az „isteni beszéd” lényegének. A Zsidókhoz írt levélben ez a teológiai alapvetés a következőképpen fogalmazódik meg: „Sokszor és sokféle módon szolt Isten hajdan az atyákhoz a prófétákban” (1,1). Talán Isten a teológia révén ma is többféle módon szeretne az emberekhez szólni. Így a teológia nem redukálódhat le az úgymond „klasszikus” német (pl. Karl Rahner) vagy francia (pl. Yves Congar) teológusok kérdésfelvetéseire. Amit ezektől

³¹ TINYIKO S. MALULEKE, *The Challenge of HIV/AIDS for Theological Education in Africa: Towards an HIV/AIDS Sensitive Curriculum*, in *Missionalia* 29 (2001), 125–143.

³² TINYIKO S. MALULEKE, *The Africanization of Theological Education: Does Theological Education Equip You to Help Your Sister?*, in EDWARD P. ANTONIO (szerk.), *Inculturation and Postcolonial Discourse in African Theology* (New York: Peter Lang, 2006), 61–76.

a nagy teológusoktól meg kellene tanulnunk, az épp az, hogy olyat tudtak egy adott korban (a II. vatikáni zsinat környékén) és egy adott kultúrkörben (Nyugat-Európában) alkotni, ami koruk társadalmát és egyházát érdekelte. Azonban ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy például egy mai afrikai vagy akár kelet-európai teológusnak is ugyanazokat a teológiai problémákat kellene kifejtenie. A ma teológusának természetesen ismernie kell a teológia fejlődéstörténetét, a teológiai gondolkodásmód szabályait és így tovább, de korának és környezetének a kihívásaira megfelelő teológiai válaszokat kell találnia.

Ha ez a kontextuális látásmód áthatja a teológiaoktatást, akkor jó esély van arra, hogy az előző részben felvázolt problémák lassan megoldódnak. Egyrészt megszűnik a teológia és a társadalom között fennálló szakadék. Ha a teológia képes a jelen társadalom kihívásaival szembesülni és azokra kreatív módon hatni, akkor a társadalom a teológiára már nem úgy tekint, mint egy letűnt kor haszontalan maradványára. Másodszor enyhülhet a teológia és a pasztoráció között fennálló ellentét is. Ha a pasztorációban dolgozók úgy érzik, hogy a teológia „hasznukra” van, akkor a teológia biztosan egyre inkább átjárja a lelkipásztorkodás hétköznapijait is.

Gregory R. Peterson amerikai filozófus és vallástörténész a teológiának ezt a feladatát a „prófétai küldetéshez” hasonlítja.³³ Megközelítésében a teológia szerepe abban áll, hogy profétai erővel irányt mutat a társadalom és a hívő közösségek számára. Ez teljesen új feladat elé állítja a teológiaoktatást. Ha a teológiát újra integrálni szeretnénk a társadalomba és

³³ GREGORY R. PETERSON, *In Praise of Folly? Theology and the University*, in *Zygon: Journal of Religion and Science* 43 (2008), 563–577, vö. különösen *ibid.*, 569.

a pasztorációba, akkor a teológiának a próféták lendületével kell a társadalom és a hívek életébe lépnie. A prófétákhoz hasonlóan azokra a kérdésekre kell reflektálnia, amelyek a politikai, társadalmi és vallási közbeszéd központjában állnak. Ezzel szemben megszoktuk, hogy a teológia csupán a különböző egyházi dokumentumok számára bír iránymutató erővel. Így azonban nem is csoda, ha a teológia értéktelenné tűnik mind a társadalom, mind pedig a pasztoráció szemszögéből. A próféták, mint a mindenkori „teológusok” (azaz etimológiailag „Istenről beszélők”) „prototípusai”, egészen másra tanítanak. Úgy beszéltek Istenről, hogy közben koruk problémáit tartották szem előtt, és úgy beszéltek ezekről a problémákról, hogy közben sohasem feledkeztek meg az isteni szó igazságáról. A teológia társadalmi és pasztorációs „sikere” csakis így lehetséges.

Hogyan valósulhat meg mindez konkrétan a teológiaoktatásban? Kész modellek nincsenek, csupán próbálkozások. Lehetetlen is lenne „univerzális kontextuális teológiát” létrehozni, hiszen ez önmagában ellentmondás. Úgy gondolom, a kontextuális teológia akkor képes érvényesülni, ha a teológiaoktatás a helyi problémákból indul ki és azokhoz tér vissza. Erre példa a fentebb említett Maluleke, aki Afrika problémáiból kiindulva próbálja a teológiát a társadalmi közbeszédbe vissza- vagy egyáltalán bevezetni. Mindazonáltal a teológiának nem szabad társadalomtudománnyá válnia. A teológiaoktatás nem lehet hűtlen a történelmi gyökereihez és a mibenlétéhez. Így például a szentírástudomány nem merülhet ki abban, hogy korunk problémáira vonatkozó szöveggyűjteményt készít. Hiszen az Írást a maga történelmi kontextusában kell értelmezni, mert akkor tud autentikusan hozzánk is szólni. Azonban ez nem jelenti azt, hogy nem lehet „környezettudatosabban” oktatni és

ezáltal a társadalmi közbeszédbe bevinni a teológiát mint olyant.

Konkrét példaként ebben az esetben is a szentírástudományt említeném. A bibliikumórák kapcsán már kezdettől foglalkoztatott a kérdés, hogy miként lehetnének ezek az órák hasznosak a jövőbeli lelkipásztorok számára. A válasz egy kis idő elteltével, néhány beszélgetés után, eléggé kézenfekvő volt: az olyan lelkipásztori feladatokhoz kell segítséget nyújtani, ahol a szentírástudományra is valamiképp szükség van. Egyelőre három ilyen feladatot látok az erdélyi egyházmegyékben: a bibliaóra, a prédikáció és a hittanóra. Ebből kiindulva a 2018-as tanévtől kezdődően a bibliikumórákat a következő gyakorlatokkal bővítettem: a tanult anyagrészt alapul véve a szeminaristáknak adott kritériumok alapján minden félévben meg kell szervezniük egy bibliaórát, kell tartaniuk egy prédikációt, illetve el kell készíteniük és be kell mutatniuk egy óratervet. Ezek a gyakorlatok természetesen nem helyettesítik a szokásos homiletikai és kateketikai órákat, hiszen itt egészen másról van szó. Ezeknek a gyakorlatoknak a célja nem a prédikáció és hittanóra általános megközelítése, hanem a különböző szentírási anyagrészek pasztorációs alkalmazási lehetőségének feltárása. Ezt egészíti ki egy olyan exegetikai dolgozat, amelyben a szokásos tudományos elemzés után a hallgatóknak ismertetniük kell, hogy az elemzett szöveg milyen helyi pasztorális szükségletre mutat rá, és a szentírási szöveg alapján erre milyen megoldási lehetőségek kínálkoznak. Fontos hozzátennem, hogy ezek az oktatási technikák nem csupán saját ötleteim, hiszen az amerikai teológiai karokon ezt a fajta gyakorlati megközelítést már évek óta alkalmazzák.

Hogy ez a „kontextuális” oktatási módszer mennyire lesz hasznos és milyen gyümölcsöket eredményez, korai lenne megmondani. Azonban a kezdeti visszajelzések reménykeltőek

és további gondolkodásra ösztönöznek. Mindazonáltal még kérdéses, hogy a kontextuális megközelítés képes lesz-e közelebb hozni a teológiát és a pasztorációt, illetve a társadalom egészét. Azonban ha a teológiát újra integrálni szeretnénk a társadalomba és a lelkipásztorkodásba, akkor nélkülözhetetlen, hogy a teológiaoktatás az adott hely és idő kihívásaira kreatívan reflektáljon.

3. Autentikus teológia

Mind az interdiszciplináris, mind pedig a kontextuális teológia azt a veszélyt vonja maga után, hogy a teológia megszűnik teológiának lenni. Ezért fontos kiemelni, hogy a teológiának mindvégig autentikusnak kell maradnia. Az autentikusság nem zárja ki sem a fejlődést, sem a párbeszédet más tudományokkal és felfogásokkal, de mindeközben nem olvadhat be a környezetébe kaméleon módjára. A teológiának meg kell őriznie a sajátosságait, és erre a teológiaoktatásnak is különösen érzékenynek kell lennie.

Mit jelent ez a katolikus teológiára nézve? Erre vonatkozóan a Nemzetközi Teológia Bizottság említett dokumentuma részletes eligazítást ad.³⁴ A legfontosabb gondolat, hogy a katolikus teológiának nem szabad elszakadnia Isten Igéjétől és az Egyházi Tanítóhivattaltól. A dokumentum 20. pontja így fogalmaz:

„A teológia igazi helye az Egyház kebelén belül van, Isten Igéjével egyesülten. A teológia egyháziassága a teológiai feladat építő eleme, mert a teológia a hitre alapozódik, mégpedig magára a személyes és az egyházi hitre. Isten kinyilatkoztatása arra irányul, hogy összehívja és megújítsa Isten népét, a teológusok pedig az Egyház által kapják meg kutatásuk tárgyát.”

³⁴ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*.

Az „autentikus” katolikus teológia tehát nem más, mint „egyházias” teológia, hiszen a teológia gyökerei az egyház termőtalajába kapaszkodnak. Hogy ez nem csupán üres szólam, jól bizonyítja Karl-Heinz Menke bonni teológiaprofesszor írása, amely a jövő teológiaoktatásának a sikerét az egyháziassággal, illetve az autentikussággal kapcsolja össze.³⁵ A szerző ötvenéves tapasztalatra tekint vissza, és nem is akármilyen ötven évre. Nem sokkal a II. vatikáni zsinat után, 1968-ban, 63 társával együtt kezdte meg a teológiai tanulmányait. Közülük azonban csak tizenegy lett pap, és még ennél is többen léptek ki véglegesen az egyházból.³⁶ A helyzet azóta sem javult, és az okok nagyon szerteágazóak, azonban kétségtelen, hogy részben a teológiaoktatás is felelősségre vonható. A harmincéves tanári múltra visszatekintő teológus három megfontolandó hiányosságra hívja fel a figyelmet.³⁷

1. *A teológia egységének az elvesztése.* Ez gyakorlatilag a dogmatika és az exegézis teljes szétválasztását jelenti, amely a „történeti-kritika” és a „szisztematikus” teológiának az éles elhatárolásával írható le. Menke ezt a folyamatot a 70-es évek német teológiaoktatásának a konkrét bemutatásával szemlélteti. A zsinat után Rómában is paradigmaváltás következett be a teológiaoktatásban (pl. a dogma elsőbbségét felváltotta a szentírási kiindulópont), azonban a pápai egyetemeken mégis sikerült megőrizni a történeti és a szisztematikus teológia művelésének egységét. Ezzel szemben a német egyetemek teológiai fakultásain a történeti-kritikai exegézis teljesen függetlenítette magát a szisztematikus teológiától. Ezáltal a dogmák úgymond magukra maradtak,

³⁵ KARL-HEINZ MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie: Eine kritische Analyse*, in *Korrespondenzblatt* 127 (2018), 66–74.

³⁶ Vö. MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie*, 67.

³⁷ Vö. MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie*, 66–72.

és a történeti-kritika ítélőszéke előtt „halálra ítéltettek”.

2. *A protestáns és a katolikus teológia közötti divergencia alig beláthatatlan következményei.* Ezzel a különleges alcímmel Menke a protestáns történeti-kritikára épülő szentírástudomány és a katolikus egyház hitletéteményét őrző dogmatika „összemosásának” a veszélyét próbálja megvilágítani. Habár a Szentírás és a dogmák elválaszthatatlan egységet alkotnak, természetüknél fogva teljesen különböznek. Ennélfogva lehetetlen ugyanazon kritériumok szerint értékelni. A dogmákat ugyanis, a Szentírás könyveitől eltérően, nem lehet csupán filológiai, történelmi vagy kulturális szempontból vizsgálni. A dogmák az egyház „meggyőződését” és „hitvallását” őrzik, amelyeknek az „igazsága” egészen más természetű, mint a protestáns *sola scriptura* „igazsága”.³⁸ Ezeknek a különbségeknek az összemosása értelemszerűen „beláthatatlan következményekkel” jár a katolikus teológia oktatásában, hiszen ha a szisztematikus teológia kiszakad természetes „élővilágából”, az egyházból, lassan életképtelenné válik.

3. *A teológia és a filozófia kapcsolatának a megzavarása.* Ez a probléma különösen a bolognai rendszer bevezetésével válik egyre nyilvánvalóbbá. Míg a katolikus teológiai képzés hagyományosan két év filozófiát és három év teológiát ír elő, addig a bolognai rendszer külön kezeli ezt a két képzést, és általánosan minden szakhoz három év alapképzést és két év mesterit rendel. Habár a képzés alapideje mindkét esetben öt év, mégis lényeges különbség van a két rendszer között. Egyszerűen fogalmazva azt is mondhatnánk, hogy kettő plusz három nem

³⁸ A *sola scriptura* elv protestáns értelmezéséről érdekes képet nyújt ULRICH LUTZ, *Was heißt „Sola Scriptura” heute?*, in *Evangelische Theologie* 57 (1997), 28–35.

egyenlő három plusz kettővel a teológiaoktatásban.³⁹ A teológia előzetes filozófiaképzés nélkül ugyanis teljesen magára marad és alapjaiban rendül meg. A filozófiai gondolkodás szabályai nélkül a teológiai képzés épp annyira hiányos, már-már lehetetlen, mint az exegézis a bibliai nyelvek ismerete nélkül. A teológia csakis egy alapos filozófiaképzéssel lehet autentikus, hiszen a kettő évszázadokig elválaszthatatlanul összetartozott.

Mindezek alapján Menke olyan teológiaoktatást javasol, amely hű marad a gyökereihez, vagyis az egyház kétezer éves hagyományához és tanítóhivatalához. Ez az autentikus vagy egyházas teológia a hitet és a tudományt nem szétválasztani, hanem egyesíteni akarja, az egyházban pedig semmiképp nem ellenséget, hanem partnert lát. Végezetül álljon itt egy praktikus megfontolás, amelyet, azt hiszem, nem árt megfogadni a sokat látott és tapasztalt teológiaprofesszortól:

„[A mai teológiai hallgatók] a (hit)élményeik elmélyítésére és egy olyan közösségre vágnak, amelyben a keresztyén hitet látványosan és meggyőzően élik meg. Ezzel szemben ezek a kereső (teológiai hallgatók) gyakran olyan teológiaprofesszorokkal találkoznak, akik a »lelki élményeket« a nevetség tárgyává teszik. Ezeknek a teológiatanároknak az egyházellenes magatartása a szekuláris többség hitelesség szemléletére hízelgőleg hat, azonban (eközben) nem veszik észre, hogy egy olyan teológia, amely úgy adja el magát, mint a korszellem megerősítője, a kívülállók számára teljesen jogosan feleslegessé válik... Napjainkban talán egy olyan teológiaoktatást kellene kidolgozni, amely nem a lelki és a tudományos képzés szétválasztásával kezdi (a képzést), hanem a katolikus hitbe való bevezetéssel, amely a kettőt összekapcsolja.”⁴⁰

³⁹ Vö. HUBERTUS DROBNER, *Zwei plus drei ist nicht gleich drei plus zwei: Die Fehlkalkulationen des Bologna-Prozesses*, in *Theologie und Glaube* 103 (2013), 450–458.

⁴⁰ Saját fordítás. Az eredetit lásd itt: MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie*, 73.

Személyesen nagyon érdekesnek és megfontolandónak tartom az immár emeritus professzor nézőpontját a múlt és a jelen teológiaoktatásáról. Ebből ugyanis kitűnik, hogy az a nyugati teológiai képzés, amelyet keletről ámulva nézünk, nem feltétlenül követendő. Az a teológia, amely nem marad autentikus, azaz nem őrzi meg eszmei és történelmi sajátosságait mind tudományos, mind pedig társadalmi szempontból, haszontalanná válik. A teológiaoktatás csak akkor képes betölteni a szerepét, ha a párbeszéd és nyitottság nem megy az önazonosság rovására.

IV. Befejezés

Napjaink teológiaoktatásának a helyzete nem felhőtlen. A tudományos világ és a társadalom gyors változásával új kihívások és elvárások jelentek meg a teológiai képzés terén is. A teológiaoktatásra váró nehézségek nagyon szerteágazóak, és mind a problémák, mind pedig a szóba jövő megoldási lehetőségek karról karra változnak. Jelen tanulmány „madártávlatból” próbálta bemutatni a témát, olyan kérdésekre összpontosítva, amelyek, habár különböző mértékben, de mindenképp felmerülnek a jövő teológiaoktatása kapcsán: milyen helye és szerepe van a teológiának a modern tudományok között napjaink felsőoktatási rendszerében, illetve az egyház mindennapi pasztorációs munkájában?

Az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre a választ csak elodázni lehet, de megkerülni nem. Erre azonban nincs is szükség, hiszen jó néhány megfontolandó lehetőség kínálkozik a teológiaoktatás meg-, illetve átmentésére. Ezeket a jelenben gyökerező, de a jövőbe mutató megoldási javaslatokat három kulcsszó köré csoportosítottam: interdiszciplinaritás, kontextualitás és auten-

tikusság. Ezek a tudományosan ható kifejezések olyan egyszerű szemléletbeli változásokat írnak le, amelyek talán képesek felvértezni a teológiaoktatást a jövő kihívásaival szemben. Természetesen itt sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy mindez csak akkor lehetséges, ha az elmélet a gyakorlattal találkozik.